

healthcare / G. Martin // *Sociology of Health & Illness*. – 2008. – Vol. 30. – № 1. – P. 35-54.
17. Kettl D. The transformation of governance. Public administration for twenty-first century America / Kettl D. – Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, 2002. – P. 134.

УДК 321.01

Л. П. МАКАРЕНКО

ЗНАЧЕННЯ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

В публікації досліджується роль політичної комунікації в процесі демократичних перетворень політичної системи. Розв'язання політичної кризи, свідками якої ми є, вимагає зважених, якісних, взаємоузгоджених управлінських рішень. Такі, можливі лише на основі докорінних змін характеру комунікативних зв'язків влади і суспільства. Можна виділити декілька принципових моментів, які потребують вдосконалення в сфері взаємодії політичної системи з «навколишнім середовищем»: забезпечення відкритості та прозорості управлінських процесів, формування нормативно-правової бази взаємодії громадян з органами влади, забезпечення моніторингу і зовнішньої підзвітності. Крім проблеми збільшення участі громадськості у виробленні та прийнятті політичних рішень, актуальності набуває і забезпечення ефективної комунікації всередині політичної системи, між різними політичними інститутами та органами державної влади.

Ключові слова: політична система, демократія, політична комунікація, комунікативні технології, кризова комунікація, повідомлення, політична свідомість.

Макаренко Л.П. Значение коммуникации в процессе демократических преобразований политической системы

В публикации исследуется роль политической коммуникации в процессе демократических преобразований политической системы. Разрешения политического кризиса, свидетелями которого мы являемся, требует взвешенных, качественных, взаимосогласованных управленческих решений. Таковы, возможны только на основе коренных изменений характера коммуникативных связей власти и общества. Можно выделить несколько принципиальных моментов, которые нуждаются в совершенствовании в сфере взаимодействия политической системы с «окружающей средой»: обеспечение открытости и прозрачности управленческих процессов, формирование нормативно-правовой базы взаимодействия граждан с органами власти, обеспечение мониторинга и внешней подотчетности. Кроме проблемы увеличения участия общественности в выработке и принятии политических решений, актуальность приобретает и обеспечения эффективной коммуникации внутри политической системы, между различными политическими институтами и органами государственной власти.

Ключевые слова: политическая система, демократия, политическая коммуникация, коммуникативные технологии, кризисная коммуникация, сообщение, политическое сознание.

Makarenko Liliya. Importance of communication during democratic reforms of the political system

This publication examines the role of political communication in the process of democratic transformation of the political system. The solution of the political crisis, which we are wit-

© МАКАРЕНКО Лілія Петрівна – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних і політичних наук ДВНЗ «Київський університет управління і підприємництва»

nessing, requires balanced, high-qualified, coordinated management decisions. Such decisions are possible only on the basis of a fundamental change in the nature of communication links between government and society. There are several fundamental issues that need to be improved in the interaction of the political system with "environment": openness and transparency of the processes of formation of the legal framework of interaction of citizens with authorities to ensure monitoring and external accountability. In addition to the problem of increasing public participation in the formulation and adoption policy decisions it become actual also the ensuring effective communication within the political system between political institutions and public authorities.

Key words: *political system, democracy, political communication, communication technology, crisis communication, notification, political consciousness .*

Зміни, що стали невідворотними в сучасному українському суспільстві, вимагають нового характеру позиціонування влади і її органів, нових засад функціонування політичної системи, спрямованих на створення умов для самоорганізації і самовизначення громадян, а відтак нового типу комунікацій. Комунікації повинні стати тим інструментом управління, який забезпечить максимально швидко адаптацію політичної системи та «навколишнього середовища» до умов, що змінюються, засадою їх взаємного зближення та плідної взаємодії. Пов'язано це з тим, що саме у процесі комунікації відбувається передача соціально-історичного досвіду, з'ясовуються інтереси і потреби, актуалізуються цінності, формується політична свідомість і культура, породжуються нові соціальні норми.

Розв'язання політичної кризи, свідками якої ми є, вимагає зважених, якісних, взаємоузгоджених управлінських рішень. Такі можливі лише на основі докорінних змін характеру комунікативних зв'язків влади і суспільства.

Політична система, як і будь-які інші системи, характеризується тим, що зміни в одній з її підсистем в тій, чи іншій мірі позначаються на інших. Всі елементи системи, як відомо, взаємопов'язані та взаємозалежні. Якщо сьогодні відбувається перетворення інституційної підсистеми, це означає, що паралельно повинні відбуватися зміни в нормативній підсистемі, це своєю чергою потребує утвердження в свідомості соціуму нових ідей і цінностей, що складають стрижень політичної культури, і, нарешті, все це тягне за собою зміни засад і форм політичної комунікації та взаємодії. Можна намалювати і зворотний ланцюг взаємозалежності елементів політичної системи: недосконала, неефективна система комунікації викликала до життя протестний спосіб донесення інформації, «вимог» суспільства до політичної системи, в результаті чого, відбулось глибинне переосмислення цінностей, перетворення політичної свідомості, культури, що поставило вимогу негайних змін в законодавстві, тобто нормативній підсистемі, і як наслідок - постало завдання негайного реформування інституційної підсистеми.

Не зважаючи на активне формування свідомого громадянського суспільства, державна влада виступає сьогодні найвагомим інструментом регулювання та інтеграції доволі неоднорідного суспільства. Виконання цієї функції залежить від здатності владних органів і окремих політиків здійснювати вплив на свідомість і психологію мас з метою легітимізації політичних рішень. Відповідно, необхідним підґрунтям політичної діяльності повинно стати знання психологічних і соціокультурних комунікативних принципів і закономірностей. Врахування психологічного та соціокультурного контексту комунікації стає важливим саме в умовах політичних реформ, коли політична система є нестабільною, вразливою,

а соціум – вимогливим та збудженим. Однак і громадянське суспільство повинно демонструвати виваженість, з повагою ставитися до закону, розуміти, що швидких і якісних, одночасно, змін не буває, що за допомогою насильства демократія не будуватиметься. Все це говорить про те, що потрібно вибудовувати нові концептуальні принципи комунікації на рівні «суспільство – влада», підкріплені новою культурою та психологією політичної взаємодії.

Ефективність реформ великою мірою також залежить від збалансованості цінностей стабільності, єдності суспільства та розвитку. Пріоритет такої цінності як розвиток при ігноруванні єдності, що особливо яскраво проявляється в періоди соціальних і духовних зрушень, веде до розколу і хаосу. Навіть в однорідному суспільстві далеко не всі верстви населення однаково зацікавлені та залучені до процесу перетворень, тому успіх реформ визначається тим, наскільки вдалося створити загальний для всіх груп населення тип сприйняття, наскільки вдалося знайти консолідуючу ідею. Держава повинна забезпечувати потребу людей в універсальному ідеалі, деякому ціннісному каркасі, здатному цементувати спільне соціальне життя, яке на цьому етапі легко може зруйнуватися. Удосконалення базових для політики комунікацій у сфері ухвалення рішень, проведення виборів, розвитку стосунків між різними інститутами політики, буде сприяти формуванню нових відносин між політичною системою та «навколишнім середовищем».

Французький дослідник С. Московічі стверджує, що комунікація є вкрай важливим елементом політичної системи, адже якщо змінити її форму, її засоби, то вона тут же змінить природу соціальних груп і форму влади. На основі даного твердження можемо припустити, що найпершим завданням на етапі реформування політичної системи, є завдання зміни принципів її комунікації з суспільством¹.

Участь громадян в управлінні як безпосередня, так і опосередкована, є невід'ємним атрибутом демократичного суспільства. У демократичному суспільстві держава не може довільно встановлювати свої «правила гри» у відносинах з громадськістю, не може бути відкритою або закритою тією мірою, якою вона вважає для себе потрібним, не може приймати будь-яке управлінське рішення, не узгоджуючи його тим, чи іншим чином з громадянами і їх об'єднаннями².

Сучасна демократична держава як ніколи раніше потребує підтримки й участі громадян у процесах управління, в пошуку найбільш ефективних шляхів і методів вирішення завдань і проблем, що постають перед суспільством. Комунікації, у зв'язку з цим, стають важливим елементом формування і реалізації політики, реальним елементом її здійснення.

Можна виділити декілька принципів моментів, які потребують вдосконалення в сфері взаємодії політичної системи з громадськістю, а саме: забезпечення відкритості та прозорості управлінських процесів, формування нормативно-правової бази взаємодії громадян з органами влади, забезпечення моніторингу і зовнішньої підзвітності.

Ефективна система взаємодії з громадськістю, з навколишнім середовищем повинна стати пріоритетом політичної системи, при цьому взаємодія повинна будуватися на співучасті, співпраці, співтворчості, а основними цілями взаємодії повинні виступати: підвищення якості політики, зважене, обґрунтоване ухвалення управлінських рішень; мінімізація проблем і затримок на стадії реалізації політики; забезпечення довіри громадян; зростання відповідальності органів влади за результати рішень; протидія корупції; можливість моніторингу діяльності органів влади і впровадження механізмів соціального контролю.

Все це дасть можливість подолати вражаючий рівень недовіри населення до владних структур, який формувався десятиліттями, і який ми сьогодні маємо. Деякі дослідники виділяють три групи причин недовіри суспільства до політичних інститутів:

- організаційно-технічні причини, пов'язані з тим, що державні органи внаслідок відсутності компетентних професіоналів у сфері зв'язків з громадськістю не вміють роз'яснювати громадянам цілі та мотиви своєї діяльності, не створюють адекватного уявлення про її характер і ті умови, в яких вони вимушені працювати і вирішувати проблеми;

- культурно-історичні причини, сутність яких полягає в традиційно високій мірі політичної і соціальної активності українських громадян, схильності нашого суспільства до протистояння з владою, без належного усвідомлення своєї відповідальності за формування представницьких інститутів влади;

- ресурсні причини, пов'язані з недостатнім фінансуванням органів влади, відсутністю необхідної матеріальної і технічної бази, обмеженістю часових ресурсів, що не дозволяє здійснювати ефективні інформаційні кампанії³.

До цього переліку, напевно, потрібно додати ще одну причину, що породила і підтримує високий рівень недовіри громадськості до влади – це небажання владних структур вести діалог. А комунікація – це саме діалог. Цей діалог можливий лише на умовах чесності, відкритості, толерантності, взаємоповаги, професійності, за наявності бажання почути іншу сторону, врахувати її думку, потреби та інтереси. Закритість і небажання прислуховуватись до думки громадськості у ході вироблення програм розвитку суспільства залишилися нам у спадок від радянської системи і, нажаль, не тільки не подолані, але й набули відвертого цинізму.

Комунікативні процеси у нашій політичній системі є недемократичними не в силу відсутності інформації, а через відсутність системного інформаційного обміну між політичною системою, її інститутами та суспільством. Ускладнювався цей процес також відсутністю розвинених структур громадянського суспільства, які були б здатні суттєво впливати на якість політичної комунікації через систему зворотного зв'язку, постійного політичного діалогу як на горизонтальному, так і на вертикальному рівнях суспільства. На сьогоднішній день, з'явилася надія на те, що в нашому суспільстві сформується громадські об'єднання, структури, які зможуть взяти на себе функції взаємодії та контролю за інститутами влади, а пересічний громадянин, виборець нарешті усвідомить і свою відповідальність за долю суспільства. Жодна «хороша» виборча система не створить надійного фільтра на вході до органів державної влади, якщо позиція виборця залишиться безвідповідальною.

Обов'язок органів влади – не просто інформувати населення, але обґрунтовувати, пояснювати, пропонувати альтернативні шляхи розв'язання суспільних проблем. Політичні комунікації мають бути чітко спрямованими на інтеграцію суспільства, пошук і донесення до населення таких суспільно значимих ідей, які були б зрозумілими і прийнятними для більшості українських громадян. Завдання структурних підрозділів органів влади, які відповідають за реалізацію комунікативної політики, – забезпечити інформаційно-аналітичний супровід процесу прийняття політико-управлінських рішень .

Варто наголосити на трьох рівнях комунікацій та визначити недоліки, що існують на цих рівнях.

1. Інформування. Передбачає одностороннє надання інформації зацікавленим групам чи організаціям, що представляють інтереси тих, на кого відповідна політика потенційно впливає. Інформування вважається першим кроком на шляху налагодження взаємодії. Шляхи відправки можуть бути як безпосередні, так і опосередковані – поштою, через ЗМІ, Інтернет. Серед типових методів інформування варто назвати роботу зі ЗМІ: публікації, прес-конференції, інтерв'ю, прес-релізи, новини; публікації в офіційному виданні органу влади; наповнення офіційних Інтернет-сайтів; публікації брошур, бюлетенів. Що стосується інформування, то найгостріше стоїть питання низької якості інформації, яка визначається неналежною компетентністю відправника. Натомість кількість інформації є навіть завеликою. Деякі автори говорять про «інформаційний шок», який переживає українське суспільство. Зазвичай це не стає проблемою для демократичних країн, але у країнах, які тільки вчаться демократії, може виникнути проблема, коли держава вже не контролює комунікативні мережі, що складаються у публічній політичній сфері, а громадянське суспільство ще не готове до впливу на цю сферу. Пересічному громадянину важко в інформаційному потоці виокремити варту уваги якісну інформацію⁴.

2. Консультування. Також одностороння комунікація, яка означає рух інформації у зворотному напрямі – від громадськості до політичних інституцій, і є позицією, щодо визначених владою питань. До механізмів консультування належать такі комунікативні методи як інтерв'ю, опитування та дослідження громадської думки, письмове консультування, публічні зустрічі, громадські слухання, круглі столи, семінари, дорадчі комітети, громадські ради. Всі ці заходи, як правило, до нині носили формалізований характер і реальних наслідків не мали.

3. Залучення громадськості. Є тим типом взаємодії, що забезпечує двосторонню комунікацію і передбачає активну участь громадян та їх об'єднань у формуванні публічної політики, її реалізації та оцінці. Така взаємодія реалізується на основі ідей: свободи слова, відкритої та критичної комунікації, осмислення проблем з різних точок зору, рівного доступу до джерел інформації, рівності всіх учасників діалогу щодо можливості його ініціювання та проведення. Серед конкретних форм залучення громадськості варто, передусім, назвати: загальні збори громадян, місцеві референдуми, діяльність органів самоорганізації населення, публічні звіти, публічні дебати, публічні слухання з важливих проблем суспільного життя. З метою досягнення успішних результатів від участі громадськості серед зацікавлених сторін завжди слід поширювати необхідну інформацію, зміст якої має відповідати вимогам простоти, доступності, зрозумілості, лаконічності.

Як раніше зазначалося, двосторонній зв'язок для нашої політичної системи є найбільшою проблемою. Тим більше, ніхто й ніколи не переймався проблемою роз'яснення подій і фактів, їх зрозумілості і доступності.

Крім проблеми збільшення участі громадськості у виробленні та прийнятті політичних рішень, актуальності набуває і забезпечення ефективної комунікації всередині політичної системи, між різними політичними інститутами та органами державної влади. В нашій країні комунікативні технології використовуються у просторі державної влади переважно задля розповсюдження компромату, знеславлення політичних опонентів та боротьби за повноваження.

Якщо говорити про використання комунікативних інструментів з метою демократизації процесу прийняття політичних рішень, то можна виокремити наступні критерії ефективності політичної комунікації між центрами прийняття державно-

управлінських рішень: корисність, повнота і точність, достовірність, своєчасність, чіткість викладу, переконливість.

У статті «Комунікативні технології моделювання політичного простору в демократичному суспільстві» українська дослідниця Л. Климанська розрізняє процеси «конструювання» та «моделювання» політичного простору: «Зазвичай, політична символіка складається (конструюється) «природним» шляхом і поширюється спонтанно у масовій свідомості, відображаючи відповідне сприйняття політики населенням. Натомість часто, зокрема під час виборів, референдумів ми стаємо свідками моделювання символічного політичного простору (конструювання «з прицілом») різними політичними силами. Соромно замовчуючи той факт, що подібне моделювання обов'язково для когось з них є вигідним... Слід відокремити власне процес «конструювання» політичної реальності від процесу моделювання політичної реальності. Конструювання реальності – це процес, що відбувається в суспільстві через безперервну комунікацію, тобто обмін інформацією у взаємодії. Його перебіг може відбуватися стихійно (наскільки стихійною можна назвати взаємодію багатьох людей, що спілкуються з приводу тих чи інших проблем реальності) і з наміром, тобто керовано. В разі, якщо цей процес відбувається з наміром, керовано, доцільніше говорити про моделювання реальності, тобто «накидання» свого бачення реальності на масову свідомість через використання комунікативних технологій»⁵.

Моделювання політичної реальності у авторитарних режимах може включати тотальний контроль за інформаційним простором з боку держави, обмеження доступу громадян до інформації, що дозволяє створити єдиний, безальтернативний центр створення та передачі політичної інформації і формування громадської думки. Проте, у демократичних країнах задіяно інші механізми – комунікативні технології, які можна розуміти як раціонально організований комплекс дій в інформаційному просторі з цілеспрямованого виробництва і поширення інформації задля впливу на визначену аудиторію, це «запланований вплив на цільові групи»⁶.

Ми повинні зрозуміти, що на нинішньому переламному етапі розвитку нашого суспільства в цілому, і політичної системи зокрема, необхідно за допомогою комунікацій «конструювати» політичну реальність, а не «моделювати» (термінологія Л. Климанської). Зараз політична комунікація має бути максимально чесною і зрозумілою, аби ні в кого не виникло підозр в спробі маніпулювання суспільною свідомістю, оскільки на даний момент в суспільстві панують доволі радикальні настрої.

Для реалізації ефективної комунікації політичної системи і суспільства необхідні реальні умови і готовність до вільного обміну думками всіх суб'єктів та об'єктів політичного процесу; визнання закономірним і законним існування різних підходів, поглядів на проблеми, толерантне ставлення до різних позицій та думок; наявність практики вільного вираження, поширення та захисту думок та поглядів; заохочення ініціативності, пошук найбільш оптимальних і ефективних рішень; розвинена інформаційна інфраструктура політичних інститутів; культура політичного діалогу.

Ці завдання передбачають низку проблем організаційного, правового, психологічного, соціокультурного, технологічного характеру, які теж потребують свого вирішення.

1. Шпортко О. Поле публічної політики / О. Шпортко // Політичний менеджмент. – 2010. – № 5 (44). – С. 90–96. 2. Логунова М. Значення політичних комунікацій у здійсненні державного управління / М. Логунова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://personal.in.ua/article.php?ida=619>. 3. Владимиров М.В. Комунікативні аспекти політичної модернізації суспільних відносин / М.В. Владимиров // Розвиток системи державного управління в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-3/doc/1/20.pdf>. 4. Петренко І. Експертно-аналітичне забезпечення державної політики в Україні: стан та перспективи розвитку / І. Петренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2006>. 5. Комунікація: демократичні стандарти в роботі органів державної влади / за заг. ред. к. держ. упр. Н. К. Дніпроенко. – К.: ТОВ «Вістка», 2008. – С.82. 6. Там само. – С. 84

УДК 321.01

О. П. МОСКАЛЕНКО

ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ КОМПРОМІСНИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

Розглянуті основні засоби досягнення компромісних рішень у процесі прийняття політичних рішень, а також основні форми їх реалізації: популізм, елітизм, консерватизм, радикалізм, демократизм. Автор підкреслює, що прийняття компромісних рішень потребує володіння механізмами зв'язку й інформації, які дають можливість обґрунтувати ці рішення.

Ключові слова: компроміс, політика, політичне рішення.

Москаленко О.П. Способы достижения компромисных решений в Украине

Рассмотрены основные средства достижения компромиссных решений в процессе принятия политических решений, а также основные формы их реализации: популизм, элитизм, консерватизм, радикализм, демократизм. Автор подчеркивает, что принятие компромиссных решений требует овладения механизмами связи и информации, которые дают возможность обосновать эти решения.

Ключевые слова: компромисс, политика, политическое решение.

The article deals with the basic ways of achievement of compromise solutions in the process of adoption political decisions, and also basic forms of their realization: populism, elitist, conservatism, radicalism, democracy. The author emphasizes that the adoption of compromise solutions requires possession of communication and information mechanisms that allow to confirm these decisions.

Key words: compromise, politics, political decision.

У політичній науковій практиці застосовується декілька методів-засобів прийняття рішень: компроміс, консенсус і гегемонія. Тому метою даної статті є з'ясування суті цих компонентів та розкриття їх впливу на прийняття компромісних рішень в Україні.

Компроміс (лат. – обіцяний) – це угода, досягнена шляхом взаємних поступок. Компроміс неможливий, коли учасники рішення знаходяться в взаємо заперечних відносинах. Однак, компроміс можливий, коли інтереси учасників частково співпадають, хоча й частково суперечать. Компромісне (спільне) рішення забезпе-